

է մի ամենակողմնական և վերաբերել պատասխան Այսպիսի վարմունք միայն այստեղ ենք տեսնում և ոչ մի ուրիշ տեղ թիֆլիսում:

ԱՄԻՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ (Նոյնի գաւառում).— «Ծաղիկ» հիւանդութիւնը շատ առատ գոհեր է անում. այս գաւառի հայ գեղեցիկները օրական 4—6 մանուկներ ստոր հոգին չլանձնուին. տարեկան մարդկանց էլ է վնասում. օրինակ մէկը աչքն է կորսել, միւսի ականջն է խլացնում և այլն. թէև այս գաւառներն Աղդաշի տարածական բուժարանը (приемный покой) իւր ներկայացուցելն ուղարկել էր այս գաւառի հայ գեղեցիկը, որ մանուկներին ծաղիկը պատուաւոր, բայց ցածր սրտի պէտք է տեսնել, չբժշկուեցաւ այդ. Ծաղիկը պատուաւոր երեխաները բոլորն էլ համարեալ ենք ծաղիկ են ընկել ու մեծ մասամբ նրանցից մեռնում են. Ծուռով պէտք է այդ աղէտի առաջն առնել, ապա թէ ոչ անողորմ ծաղիկը կը թողնէ գեղեցիկ փողոցները առանց մանուկների. Հրաւիրում ենք ունի է ուղարկութիւնն այս հանգամանքի վրայ:

Այս տարի գարունն անձրևային տեսաւ, նմանապէս և ամառը, բայց դժբաղդարար աշունը երաշտ եղաւ վերին աստիճանի. երեք ամիս է արեւն անձրևի կրիս չենք տեսնում, երկրագործները և ձիւները ծոցներին դրած պարսպ-սարսապ շափշփում են գիւղի փողոցները և շալիս են առաջիկայ և օրերը. բայց Աստուած նրանց չը թողնէ վիզները ձաւած. հոյիմ. 4-ից սկսեց անձրևել և վերջը ձիւնով դադարեց. այժմ գիւղացիները սկսել են վարուցանել, յոյս կայ, որ այս ամսին վերջացնեն ցանկացը:

ՀԻՆՆԱԿԱՆԱՅԻՆՈՒԹՅՈՒՆ.— Ինչպէս ամեն տեղ, մեզանում էլ եկեղեցու երէցօրհանի հարցը մի դժուար է դարձել, բայց այն զանազանութեամբ, որ ուրիշները կուսակցութիւններն են բաժանում Հայրենասիրութեան և այլ հարցերի վերաբերմամբ, իսկ մեզանում, դրա հակառակը, մարդ չէ հաւաքում հաշիւ օտաճալու և նոր երէցօրհան ընտրելու համար... այդպէս օրինակ, հոյիմերի 15-ին արժ. լաշոր-դը հրաւիրել էր քաղաքացիներին ժողովի, բայց ոչ ոք չէր եկել... ձաւահատաւ միւս օրը հայր ֆինա-

վրայ աղիւղել մի շատ չնչին և հեշտ րան էր. Սրը նա. միծայտ և սկսեց յաճախել գիմնազիոնը, այդ կուսակցականութիւնը միայն նրանում. այստեղ նա ինքնակամ էր առաջն պատահող ընկերուհու և կամ վարժուհու աղիւղութեամբ. նա անում էր այն, ինչ որ հրամայում էին նրան ուրիշները, նա արտաքրում էր ուրիշները դասը, գրում էր նրանց շարադրութիւնները և միշտ պատրաստ էր ծառայել ուրիշին. և այդ ամենը նա անում էր ոչ թէ ընկերակցան զգացմունքից զրգումով կամ բարեխառնութիւնից, ոչ. այդ ամենի շարժառիթը նրա դիւրամբը, կտկողը լաթի հմա-նող քնաւորութիւնն էր. նա վախճում էր կտրել մէկը օրերը, վերադառնալ նրան իւր քաղաքական պատասխանով. Նրան շատ անգամ անախտ էր ար-խատել ուրիշ տեղը, աշխատել իրեն մի վարժական մշակ, բայց նա վախում էր յայտնել այդ հրապարակաւ, նա չէր գտնում իւր սրտում այնքան ոյժ, որ կարողանար քաղաքական միջոցը ընկերակցի խնդրերը. Բացի դրանից, Նունէի բնաւորութեան կրօն-րական դաւանունը նպաստեցին այլ և այլ հանգամանքները. Նա ապրում էր մի այնպիսի յետադէմ հասարա-

չեանը մի առանձին հրաւիրով հրա-ւիրում է քաղաքի «Իշխանները» 12 մարդ և որպէս զի ապահովում էին հրաւիրեալները զաւու մասին, հրաւի-րել վերջին տողում աւելացնում է. «Համեցէք, փողի պահանջ ամեն և ինչ և ինչ պահանջ. Ժողովը կայացաւ, ներկայ էին հրաւիրեալները 6 հոգի և 3 հոգի հետաքրքրուեցին... Մեծա-մասնութիւնն ընտրեց Մ. Ս. Եղիշա-րեանին, որ, ինչպէս լուծու ենք, չեն-դունում այդ պաշտօնը. Եղիշարեանն ընտրուեց 7 ձայնով. կար մի ուրիշ ընտրելի էլ, որի կողմն էին երկու ձայն. մէկը ինքը, միւսը Պաղվարդ-բայց երբ սա ընտրուեց, իւր սովորութեան համաձայն մի լուս կռիւ սարքեց...»

Բժշկական վերատեսուհիները հա-ղորդած տեղեկութիւնները երևում է, որ Ռուսիայում ներկայումս կին-բժիշկ կայ—զէմսովային նահանգ-ներում 31 հոգի, Եւրոպայում և Օստրալիան նահանգներում—10 հո-գի, Դոնի գիւնտարական շրջանի նա-հանգներում—283 հոգի, Կովկասի նա-հանգներում և շրջաններում—14 հո-գի և վերջապէս Միջերկրում—4 հոգի:—Մարտաբաղաւթ թերթերը հա-ղորդում են, որ տիկին Կունի նուիրա-բերած 60,000 ռուբլով Մոսկվայում էին. Եկատերինեան հիւանդանոցին կից բացուած է բժշկ-կին-օգնականների դպրոց:

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆՈՐ-ՆԱԽԻՋՆԻՍՏ, 2 հոյիմերի.— Մեր վաճ. ակմբի դրութիւնն անա-խանէն է և օր ըստ օրէ յետադի-մում է ամեն կողմից: Ակմբի նշան-կութիւնը բոլորովն անհետացած է և միմիայն պանդոկի պատկեր է ներ-կայացնում. Եթէ «ակմբ» ստեղ-ծողներն այժմ գլուխները վեր բարձ-րացնեն իրենց գեղեցմանները՝ պէտք էր, որ զարմացած և շուտարժ մը-նային, թէ ինչ էին իրենք ստեղծել և այժմ իրենց կարճամիտ սերունդն ինչ է դարձրել «Ակմբ» հաստատու-թիւնը: Ինչպէս ամեն տեղ, այնպէս էլ մեր ակմբում, բայց թղթախա-ղից, գեղատաղից և բուժիցող՝ ոչ մի բան չկայ. միմիայն պակաս են «ար-ժեանքային»-ներ և կամ ահաբեկ «ար-

կութեան մէջ, ուր ժառանգական հա-րաւորութեան զեռ խաղում էր գլխաւոր գերը, ուր ասորիայ յարա-րեութիւնները գեռ. Հիմնում էին մեծի և փոքրի արմատական դանա-զանութեան վրայ, ուր մեծը երևան էր գալիս իրեն. մի ինքնակալ բար-բարոյ, որի ամեն մի խօսքը, կամքը և կարծիքը արդէն օրէնք էր նոյն իսկ փոքրի, ստորագրեալի համար, ուր այդ փոքրը օր հանապաղ ձեռն-ւում էր, կտանում էր մեծի ծանրու-թեան տակ, մինչև որ ինքը չէր դառ-նում մեծ և արդէն ինքը չէր ձեռնում իւր ստորագրեալներին, հպատակե-րեն. այդ հասարակութիւնը հաւանում էր այն ամենը, ինչ որ կրում էր իւր վրայ անկախութեան, ինքնուրոյնու-թեան և ազատ շրտաբարութեան կամ-քի և սլոխի գործը. այդ հասարակու-թեան շէր սերում, չէր համբերում այդպիսիներին. վերջապէս նոյն իսկ Նունէի ստացած արտօնի, անկանոն դատարարութիւնը, այն անպառն-գաբարուցը, որ սուրին Նունէին, նը-րա կամքին և ինքնուրոյնութեանը հասցրին վերջին, մահապաղ վէրքը. զարգացրին նրա երևակայութիւնը նոյն իսկ նրա մտքի և խելքի փոխարէն: Նունէի իւր «սանտիմենտալիստ» վե-

կան»-ը: Մենք ունենք Ակմբի կանոնադրու-թիւնը, որ հաստատուած է քսան տա-րիներ առաջ. թէև այդ կանոնադր-ութիւնն այժմ հնացած է, չէ հա-մապատասխանում նոր պահանջնե-րին և ճոռածարանական բառերով լեցուն է և թերի, սակայն հիմնաւոր կարգերն ու կանոններն հաստատուն են և իմաստալից: Հարկաւոր էր, որ ակմբի վարչութիւնը ձեռնարկեմար հետեւի այդ հիմնաւոր կանոններին: Որովհետեւ ժողովներն կազմուել են անտարբերաբար, վարչութիւնը սահմանում է անտարբերաբար և թուութիւնն անհատաւոր էին՝ յայտ-նի բան է, որ այդ ուղղութեամբ ա-մեն մի հաստատութիւն ինքնակալու-ւել է անկման ընթացքին և հետեա-րար անգամաւորում է գլխովին:

Առաջները, կանոնադրութեան հա-մաձայն, ընդհանուր ժողովը լինում էր նոյնմբեր ամսին, իսկ այժմ վե-րջին երեք չորս տարիներում «ընդհա-նուր ժողով» հրաւիրում է մարա կամ ապրիլ ամսներին (ինչպէս վար-չութեան անդամներին խելքին փշուլ է): Հակառակ կանոնի և լոգիկային:

Մենք չենք յարգոյ Մ. Խալիկեանի դիւրակարութեան օրերն, կանոնա-դրութեան համաձայն, գլուխներն ունէր ակմբի սեղանի վրայ «անդամ-ներ» ստորագրութեան տետրէ, ուր ամեն «անդամ լինել» ցանկացող անձն պարտաւոր էր նոյնմբեր ամսին մէջ ստորագրուել այդ մատենում և տարեկան տուրքն վճարել գանձա-պահին: Սակայն, նրանց յետոյ՝ այժմ վարչութեան մի անդամը, որպէս գանձապահ, տարաբար թերթի-ներ է պատրաստում և իւր ստորա-գրութեամբ թողնում է «չլիցայ»-ի մաս, որը անգամները պահանջում է հաւաքում է փողերն, սկսեալ դեռ յունիս, յուլիս և կամ օգոստոս ամիս-ներին, առաջիկայ յունուար ամիս տարեգլխի համար: Բայց չէ որ հե-տեալ տարուայ փողերը հաւաքելուց առաջ ակմբի վարչութիւնը պարտա-ւոր է տարուայ հաշիւը ներկայացնել: Եւ նոյնմբեր և դեկտեմբեր ամսին մէջ և ապա թէ նոր «ընդհանուր ժողով» հրաւիրել, որ ժողովում անգամները ամեն ինչ տեղեկանա-լով և դատողութիւններ անելով ապա-գայ տարուայ քիւլէի մասին, նոր տարուայ համար վարչութեան «ստար-չեան»-ներ ընտրեն և այլ կարգա-

պատանները աղիւղութեան տակ խոր-թացաւ, հիւսացաւ ստորեայ, երկակի կանոնից. այդ կանոնը արժանա-նք անհամար. նա ապրում էր իւր ցնորքներին, ոսկի երապներին և օգալին ամբողջութեամբ, հիւանդութեան մէջ. նա ապրում էր Թուրքի, մի քանի ակմբութեան անհետացող ար-չաւորութիւններով: Անչէ հաստատ, անխախտ բան չկար նրա մէջ. Նա ապրում էր իւր սրտով և ոչ թէ խել-քով և մտքով. նա Միլիոնեանցին անգամ սերեց յափշտակուած առաջն տպաւորութիւնից. Միլիոնեանցը իւր արտաքինով աղիւղ Նունէի վառ ե-րևակայութեան վրայ. նա հանդիսա-ցաւ նրա աչքում որպէս հիւզ, բարի, վերացական ձգտումներով մի մարդ. նրանում Նունէի սիրեց միաւորաձո-տութիւնը, խոր, մշտնջենական թա-խծը և ձգտումը դէպի ինչպիսիական, դէպի Իթերական վեհ բարձունքը: Այդպիսի մի ձգտում, այդպիսի մի ու-կի, գիւթական աշխարհ ունէր և ին-քը Նունէն. այդ հանգամանքը մո-տեցրեց երկու քննադատութիւններին: Նունէն Միլիոնեանցի անձնաւորու-թեան մէջ սերեց իւր «հաւ»-ը: Այդ էր պատճառը, որ նրա սէքը իսկոյն և եթ անհետացաւ, երբ հանդիպեց աւելի

դրութիւններ անեն: Այս տարի գոնէ մեր ակմբի յարգելի վարչութիւնը խոհեմ գտնուել և ան-գամներ լուս ու մուծ գանգատների վրայ ուղարկութեան դարձնէր ու ընդ-հանուր ժողովը հրաւիրէր նոյնմբեր ամսին մէջ, որպէս զի անդամներն անտարբերութեամբ, որ ասում են ամեն մէկը մեզանց «ինչէ ինչ... ինչ կու-գին» թող անեն» խօսքերը դառնայ համակրութեան, որով կարելի է մի խախտ գալի տալ մեր միակ ժողո-վարանին, որը կենսական պետոյք է վարձած մարդուն համար, որը, օ-րուայ թէ առեւտրական և թէ ընտա-նական հոգիների հետացած, մի քա-նի ժամ ապատ շուկ քաղելու և գուար-ձանաւու միջոց պէտք է լինի:

Յ. Պ.

ԳԱՆՁԱՅ (Ախալքալաքի գաւառ).— 4 հոյիմերի.— Գանձայ գիւղը Ախալ-քալաքից դէպի արեւելք և նրանց մոտաւորապէս 28 վերստ հեռաւորու-թեան վրայ է գտնուում: Նա բաղկա-նում է 114 տնից. բնակիչների թիւն է 1200 հ.: Թէ կին և թէ մարդ Ժո-ղովուրդն ըստ մեծի մասին կարելի գաղութականներ են և սրտաւորում են երկրագործութեամբ: Առաջ այս գիւ-ղում բնակում էին և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած հնութիւններն և այլ պարագաներն մասին գրելը թողնելով ուրիշ անգա-մի, այժմ այսքան ենք ասում, որ այս գիւղի ժողովուրդի անցեալն աւելի մը-խիթարական է եղել՝ քան ներկայն: Եթէ վեր աւենեք օր, միայն ներթա-գաղութականներ են և քսան տուն թուր-քեր, բայց 1877 թ. պատերազմից ա-ռաջ՝ նրանք գաղութեան դէպի Զէթ-լատի և Չրտի կողմերը: Այժմ այս գիւղի բնակիչները բոլորովն հայա-գետաններ են: Գանձայում գտնուած

որ, ինչպէս ասացինք, առաջ աստիճան
լաւ էր լինում, Գանձայն քնակելնե-
րը՝ քանի դեռ սակաւածին էին, բա-
ւական օգտուում էին իրենց կողմերը և
ոչխարները: Իսկ այժմ այս աղբերն էլ
նուազած է քնակելները բազմաանա-
յաւտաւորով, որովհետեւ այլ ևս արտա-
ները համապատասխան չեն գալիս բա-
ւականաբար անասուններ պահելու,
և թէ չէ կարելի այնչափ խոտ հնձել,
որ ամբողջ վից ամիս ձմրան կարելի
լինի ներսը պահելով կերակրել նրանց:
Մանաւանդ այս վերջին հինգ տարե-
ներում աւելի վատացաւ գանձայնեցի-
ները դրուծելով, որ հացարուները
գլխովին մտնում էին, և խեղճ գիւ-
ղացին ստիպուած՝ կամ պարտք
վրայ պարտք՝ անկաշքեղով, կամ հոգ
ու կովը վաճառելով մի քանի սօմար
գարի էր գնում իւր գերդաստան ապ-
րանքի համար... «Կարելիք մարդին
չառ անգամ սրամիտ էր գարձնում»
վկայում է ժողովրդական մի առած.
գանձայնի մի պարոն՝ Թորոս տէր
Ղազարեանը՝ հնարել է կարտօֆիլը
ցորենի կամ գարուսի կիւր հետ խա-
նելով հաց պատրաստելու ձևը. այս-
պէս, օր, նա վերցնում է լաւ խաշած
կարտօֆիլը՝ կշառում է լաւ տաք ջրի
մէջ լաւ տրորելով խիստ է դարձնում.
ասպէ՛ս նոյն չափով էլ աւելի է առ-
նում և խտնելով պատրաստած
կարտօֆիլի հետ, հոնցում է սովորա-
կան խմոր անելու եղանակով՝ և
կիւրում, Բայց՝ ճշմարիտն ասած, շատ
լաւ հաց է դուրս գալիս—ցորենի
աւելի խտնելովով պատրաստածը
գաւառում է աղնի, փափուկ և համեղ
հաց, և սովորական հացից աւելի է
պահպանում թարմութիւնը: Եթէ կար-
տօֆիլ սերմանել մեղանում սովորու-
թիւն եղած լինէր, մեր գիւղացիներն
այս եղանակով հաց չէինելով շատ
նպատակ միջնեկ իրենց անտեսական
դրուծեանը՝ մանաւանդ հացարուներ
սուղ տարիներում. բայց դժբաղդարար
մեղանում մինչև այսօր բոլորովին
անտես են արել այս կարևոր հացա-
բոլոր, որին ոչ ցուրտ կարող է մրտե-
ցնել և ոչ մուկը վնասել:

աւարանք, — և քանակը չամէ, և՛
մանրունք ծախող թէյ ու շաքար,
ծխախոտ, ապակեղէն, և՛ չիթ, և՛... մի
խոսքով ամեն տեսակ աւարանք գը-
տնւում է արտեղ *). խանութում
գտնւում են հօր բոլոր 3—4 որդիներ-
ընէ էլ. ամենքն էլ իրենց հաշուում են
խանութի տէր: Դրանք ամեն մի յա-
ճախորդին ամեն տեսակ աւարանք են
ծախում:

Ոչ մի փոփոխութիւն չէ նկատու-
մարհատաւորներ մէջ. եւրոպական
նրբաշաղկապ արհեստը կարծես ոչինչ
ազդեցութիւն չէ արել անգլիս արհես-
տաւորները վրայ. ամենքն էլ նոյն
ասեական նախկին դրուծեան մէջ են
գտնւում:

Բայց մեծ փոփոխութիւն է նկատ-
ուում Նոր-Բայազէդի երկրագործ դա-
սակարգի տնտեսական դրուծեան մէջ,
որ երկրագործի կեանքի ամենամեծ
պայմանն է հանարում. դա է հողա-
տաժանութիւնը, որ շատ ընտանիքներ
աշխատող ձեռքը կապում է իրեն
հետ: Մի ժամանակ ով հարուստ էր,
հողի ամենամեծ մասը, այն էլ պա-
րարտ և բերել կտորը, նրան էր պատ-
կանում, իսկ ստորին դասակարգը դը-
րուծ էր մնում հողից, նրա աշխա-
տող անդամները կամ պարտքով էին
աւարում կամ գաղթում էին գանա-
ղան քաղաքներ փող աշխատելու նը-
պատակով և նրանք միշտ ձնշում էին
հարուստ վաշխաւորի ձեռքից, մնում
էին աղքատ. մինչդեռ այժմ ամեն
ողն իւր անդամները թելով հաշա-
տար հող ունի, որ կոչւում է անափա-
րի, այժմ ամենքն էլ սովորել են
աշխատել—վարել, ցանել, ուստի և
աշխատող ձեռքն առելով չէ ունենում
գաղթելու. նա կապւում է իւր սե-
րած եղբեր և հողի հետ Հաշուում
է, որ այժմ երկրագործը բացի իւր
տարիկան ուսուցիչ հացից, նաև ին-
չոց է ունենում ցորենի աւելորդ մա-
սը ծախելու և իւր մնացած ցաւերը
հոգալու:

Ընդհանրապէս վեր առած, Նոր-
Բայազէդում այս տարի հացը բաւա-
կանացուցիչ է և, ուրիշ տարիների
հետ համեմատած, ցորենի հունձը
շատ առատ է և բերքը շատ, որից
երկրագործը կը կարողանայ աւելոր-
դը ծախել, ինչ որ եղանակը չորային լին-
ելի և միջոց ունենայ ցորենը ծնծելու:
Բայց տարբարադարձը եղանակը
անձրեւային է և արգելք է լինում
հողագործներին իրենց գործը շարու-
նակելու, այդ պատճառով էլ, հակա-
ռակ սովորութեան, հացի գինը յա-
կարճ բարձրացաւ: Այժմ աւելի խա-
վարը (30 սուրը) ծախւում է 35 ր.,
իսկ ցորենի տէրերը չեն կամենում ի-
րենց ամբարներում եղած ցորենը վա-
ճառ հանել. նրանք սպասում են ցո-
րենի աւելի թանկանալուն:

Նախկին հին և անյարմար դպրոցի
տեղ կառուցուած է բաւական յար-
մարաւոր դպրոցական նոր շէնութիւն,
որ ուսումնարանի առողջապահական
բոլոր պայմաններն ունի. նոր շէնու-
թիւնն իւր գեղեցիկութեամբ և տեղի
յարմարութեամբ ամբողջ քաղաքում
սուսման տեղն է բռնում: Ուսումնա-
րանք բացուել է և դասատուութիւնն
սկսուել. աշակերտները դեռ բոլորը
չեն յաճախում. նրանք լինելով երկ-
րագործի որդիներ, օգնում են իրենց
ծնողներին հաց կասելու. Հին ուսու-
ցիչներն արձակուրդում են և նրանց տե-
ղը հրաւիրուած են նորերը: Երկուսն
ուսումնարանի աղջկանց մասում
այս տարի բացուած է հինգերորդ բա-
նը:

*) Այդտեղ օտարոտի և ծիծաղելի
բան չկայ, դա լաւ է, ինչէ՛ր միայն
ապրանքները լաւ են և լաւ են պահ-
ւում. դա քաղաք է և փոքր քաղաք.
ների համար նպատակաւոր մար-

ժամանակ, իսկ տղայից մասում բաց-
ւում է չորրորդ բաժանմունքը: Հին
ուսուցիչներից այժմ մնում է իւր պաշ-
տօնում բուն նոր-բայազէդիցի պ. Ս.
Փիլոյեանցը, այդ պարունը բաւական
ընտելացած է ուսուցչական պարտին
և այս քան տարի է, որ իրեն նուրբ
է իւր համալսարանների մասնակ-
ները կրթութեան գործին. իսկ վարժու-
հիները մնում է տեղացի օր. Հ. Տ. Մա-
րտիրոսեանը, որ իւր ունեւոր աւար-
տել է Երևանի Գալանեան դպրոցում:
Նոր-բայազէդիների մտաւոր դար-
գացումն անցնակց շատ առաջ չէ
գնացել. նրանք շատ են սերում ու-
սումը, բայց այդ ուսումը պէտք է լի-
նէր ձրել. իսկպէս Նոր-Բայազէդում
փոքր են կրթուած երևատաւորու-
թիւն չկայ, թէ՛ և մի քանի հոգեւոր
են անում իրենց կրթութեան երևա-
տարը հաշուելու, որովհետեւ հայերէն
է ինչ-որ թերթ են կարդում: Այդ
կողմից գովել է բուն տեղացի Ս.
Թեանցը, որ 84 թ. բաց արած ունի
իւր հաշուով մի փոքրիկ գրադարան,
որ գտնւում են հայերէն և ռուսերէն
գրքեր և լրագիրներ. բայց դժբաղ-
դարար դրանց օգտուողներ շատ քի-
չերն են լինում:

Հ. Բ.

ԱՆԷՔՍՏԻՆՈՊՈԼ, 2 նոյեմբեր.—
Քաղաքիս մէջ և գաւառներում
շատ շատացել է հրէայ մանուկա-
ճառների թիւը: Դրանք մեծ մասամբ
պարսկահայտակ են: Դրանք պարս-
ւում են արտաքուստ մանրալաճա-
նութեամբ, բայց «չարչի»-ի դիմակի
տակ գործում են շատ գզուել գոր-
ծեր:

Յիշեալ հրէաները օգուտ քաղելով
տեղիս վաճառականների «հիւրան-
ութիւնից», կարողանում են ամեն
կեղտոտ գործ կատարել:

Յիշեալ գրանց քաղաքագործութիւն-
ները.

Անցեալ մարտ ամսին այդ չարչի-
ները մէկը կարողանում է տեղիս
յայտի վաճառական Պ. Խ. մագազի-
նից գողանալ ամբողջ մի հակ մանու-
ֆախուրայի ապրանք: Այդ ապրան-
քը գտնուեցաւ նոյնպէս մի հրէայի
մօտ, որը գիւղերում «գործակալի»
պաշտօն է կատարում, այսինքն քա-
ղաքում գողացած ապրանքը գիւղե-
րում է վաճառում, իսկ գիւղում գո-
ղացածը ուղարկում է քաղաք: Այս
տարի մայիս ամսին Մ. գիւղում հը-
րէայ «չարչին» գողացել էր գիւղի տա-
նուէրէն 300 ր. փողը, որ գտնելով
հրէայի մօտ, գիւղացիներն ըստ կարգի
թաղում են և գողին յանձնում կա-
ռավարութեան:

Այս ամսու գաւառի Ղ. գիւղում
նոյն հրէաները մէկը կամեցել է բը-
նարարել. գիւղի կանանցից մէկի
պատիւը. գիւղացիների այգիան են
թաղում, որ հրէան կիտմուտ հացի
կարողանում է փախչել և ահից ընկ-
նում է Անուրեան գետը:

Մօտ ժամանակներումս երկու հրէա-
ներ սկսեցին մեծ հատարութիւն
ցոյց տալով կարողանում են տեղիս
վաճառականներից մէկից վեր առնել
բաւական խոշոր գումարի ապրանք և
փախչում գնում են Պարսկաստան:

Հրէայ շարժիները կատարած գզու-
ել գործերը ինչէ՛ր այստեղ թուելու լի-
նենք—այս յօդուածը շատ կ'երկարի,
միայն այսքանը կասնեք, որ հրէան
օտարորդի, մերկ կարսկաստանից գա-
լիս է այստեղ և 4, 5 տարի յետոյ
վերադառնում Պարսկաստան հազար-
ների տէր դաւած. ինչ միջոցներով
է հաւաքել այդ գումարը—այսքան
գողութեամբ, խաբիբայութեամբ և
վաշխաւորութեամբ: Ամեն մի հրէայ
չարչի վաշխաւոր է. նրանց հրէաւոր

տոկոսներից մեր խեղճ շինականե-
րը շատ քչերը գերմ են:

Հրաւիրում ենք պ. գաւառապետի
և գիւղական յարգոյ տանուտէրերի
ուշադրութիւնը հրէաների կատարած
գզուել գործերի վրայ. մէկ միջո-
ցով կարելի է դրանց չարագործու-
թիւններին վերջ դնել, այն է՝ արգե-
լել հրէայ շարժիներին գիւղերի մէջ
առեւտուր անելը. այդպիսով խաղաղ
շինականը ազատ կը լինի հրէայի գը-
ղուել գործերից և հրէաւոր տոկոս-
ներից:

Ի դէպ լինեմք, որ այդ հրէաները
կային նաև Ղարսի վիճակում, նոյն-
պէս պարագայում էին արտաքուստ առե-
տրով, իսկ գաղտնապէս՝ գողութեամբ.
բայց Ղարսի նահանգապետ պ. Տոմի-
չը երբ լսեց հրէայ շարժիների կեղ-
տոտ գործերը, իսկոյն բոլոր հրէանե-
րին աքսորեց Ղարսի նահանգից և
այժմ Ղարսի ամբողջ նահանգում մի
հրէայ չարչի չկայ:

Շերակեցի.

(Վերջ)

Գաղտն է թէ մարդ. — Այդ
«գաղտն»-ի արտաքինը, որի անունը,
մի լրագրի ասելով, երբէք չի ջնջուել
բոլոր երկրների քրէական յանցա-
գործութեան պատմութիւնից, ինչ-
պէս ասացինք, ոչ միայն ոչինչ «հրէ-
աւոր», «գաղտնային» արտաքուստ
թիւն չունի, հապա, ընդհանրապէս,
բոլորովին ուրիշ պատկեր էր ներկա-
յացնում,—բարոյապէս և ֆիզիկապէս
ձնուած, հազիւ քան տարիկան մի
պատանի: Նա մնում է մի փոքրիկ,
ժայռոտ հողի վրայ, որ գտնւում է
Բայազէդի մօլի մէջ, մայր ցամաքից 50
վերջոյ հեռու, Կիւնո կղզու վրայ: Նը-
րա պարագայում էր ձկնորսութիւնը:

Ինչի՞ով հիւստային տիպը բնու-
թեան գաւալի միայնակ, բոլորովին
առանձնացած մեծամտայն, մաս-
նուած տաժառակի ֆիզիկական աշ-
խատանքի և ամեն տեսակ վտանգ-
ների ու գրկանքների նա դժբաղդա-
րար վճառում է հեռանալ իւր մայրի-
նի երկրից. նա գնում է ուրիշ տեղ:

Նա Բիզանուսի մօտ գտնւում է աշ-
խատանքի մի գործ... ման է գալի-
ս ամբողջ շարքով, մի ամիս... և գը-
նում է վերջապէս... «Իրհայնեմ» նա-
ւի կառավարիչը նրան ընդունում է
որպէս հասարակ նաւատի մասնակի
ու թուրքի առձնով:

Բայց... մօտենում է նաւարկելու
ժամանակը. սաստիկ ցուրտ եղանակ
է, բայց նա ոչ մի տաք հագուստ
չունի: Նա խեղճում է նախ կատա-
վարին, թէկուզ աւելի փոքր ուն-
իւր, իրեն նաւատի չլինել, այլ խո-
հարար... որպէս զի տաք լինի: Նա
չափազոր խոտանում է... բայց մի
քանի օրից լետոյ խոհարար ուրիշ
մարդ են բռնում: Այդ միջոցին նա
բարեկամանում է մի մարդի հետ, որ
պրոքներով նրան, նաւից գողանում
տանում է մի կտոր կտաւ: Խեղճ ձրի
նորսը արգած թնած է... Երբ ու-
սեղ նաւատանից կատարում են նորսն
և կրկին նաւ առնում, ուր նրան ըս-
պանում է թնով, որով անողորմարար
Չարքում են նրան և... գիւղ է դառ-
նում բոլորովին թուրքու ապստանի
ծնկալից: Խեղճում, արգած է իւր
չարարներին արձակել իրեն, գէլ
մարմնաւոր դատարանի մօտենի ի-
րեն, բանտարկել... ոչինչ է օգնում,
— նաւը ծով մտաւ իւր հետ տանե-
լով մարդ-պատանուն, որտեղից նա
գաղտն-պատանին եղած պիտի վերա-
դառնար...

Պատանուն գորով նաւ տանելով,
սարսափելի ծնծ քաղցրին նրան: Եթե
միայնակընում էր նախ ամբողջ
մաւաղողներ խոտմը, և գլխաւորա-
պէս նաւապետը, Եթե ունէր և ա-
սում:

— Ուղում ես դատարաններ քեզ
ինքները ենք գաղտնի: Ահա քեզ
դատաստան... Գանի շունչ կայ, պիտի
ծնծի, իսկ ինչ կը դադարեալ շն-
չեւոյց — ծովը կը անտեղի: Նրան
հազցնում են հին կեղտոտած կա-
միր վերաբերել և ման էին անում
տախտակամանի վրայ ասիւրի:

— Եթե մեծաւորն է, մեր նաւապե-
տն է սա:

Անան, սարսափելի ցրտին, ծովի
վրայ, նա ամառուայ բարակ ջրը
հագին, գողում է, գողողում — բայց
ձար չկայ: Նրա ձեռները, որոնցով
նա լնդի հարուստները պաշտպա-
նելու համար դէմ էր անում, շար-
դառնում էին և աշխատելու տիր-
գունակ դարձած: Այդ «ճուլութիւնը»

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Գաղտն է թէ մարդ. — Այդ
«գաղտն»-ի արտաքինը, որի անունը,
մի լրագրի ասելով, երբէք չի ջնջուել
բոլոր երկրների քրէական յանցա-
գործութեան պատմութիւնից, ինչ-
պէս ասացինք, ոչ միայն ոչինչ «հրէ-
աւոր», «գաղտնային» արտաքուստ
թիւն չունի, հապա, ընդհանրապէս,
բոլորովին ուրիշ պատկեր էր ներկա-
յացնում,—բարոյապէս և ֆիզիկապէս
ձնուած, հազիւ քան տարիկան մի
պատանի: Նա մնում է մի փոքրիկ,
ժայռոտ հողի վրայ, որ գտնւում է
Բայազէդի մօլի մէջ, մայր ցամաքից 50
վերջոյ հեռու, Կիւնո կղզու վրայ: Նը-
րա պարագայում էր ձկնորսութիւնը:

Ինչի՞ով հիւստային տիպը բնու-
թեան գաւալի միայնակ, բոլորովին
առանձնացած մեծամտայն, մաս-
նուած տաժառակի ֆիզիկական աշ-
խատանքի և ամեն տեսակ վտանգ-
ների ու գրկանքների նա դժբաղդա-
րար վճառում է հեռանալ իւր մայրի-
նի երկրից. նա գնում է ուրիշ տեղ:

Նա Բիզանուսի մօտ գտնւում է աշ-
խատանքի մի գործ... ման է գալի-
ս ամբողջ շարքով, մի ամիս... և գը-
նում է վերջապէս... «Իրհայնեմ» նա-
ւի կառավարիչը նրան ընդունում է
որպէս հասարակ նաւատի մասնակի
ու թուրքի առձնով:

Բայց... մօտենում է նաւարկելու
ժամանակը. սաստիկ ցուրտ եղանակ
է, բայց նա ոչ մի տաք հագուստ
չունի: Նա խեղճում է նախ կատա-
վարին, թէկուզ աւելի փոքր ուն-
իւր, իրեն նաւատի չլինել, այլ խո-
հարար... որպէս զի տաք լինի: Նա
չափազոր խոտանում է... բայց մի
քանի օրից լետոյ խոհարար ուրիշ
մարդ են բռնում: Այդ միջոցին նա
բարեկամանում է մի մարդի հետ, որ
պրոքներով նրան, նաւից գողանում
տանում է մի կտոր կտաւ: Խեղճ ձրի
նորսը արգած թնած է... Երբ ու-
սեղ նաւատանից կատարում են նորսն
և կրկին նաւ առնում, ուր նրան ըս-
պանում է թնով, որով անողորմարար
Չարքում են նրան և... գիւղ է դառ-
նում բոլորովին թուրքու ապստանի
ծնկալից: Խեղճում, արգած է իւր
չարարներին արձակել իրեն, գէլ
մարմնաւոր դատարանի մօտենի ի-
րեն, բանտարկել... ոչինչ է օգնում,
— նաւը ծով մտաւ իւր հետ տանե-
լով մարդ-պատանուն, որտեղից նա
գաղտն-պատանին եղած պիտի վերա-
դառնար...

Պատանուն գորով նաւ տանելով,
սարսափելի ծնծ քաղցրին նրան: Եթե
միայնակընում էր նախ ամբողջ
մաւաղողներ խոտմը, և գլխաւորա-
պէս նաւապետը, Եթե ունէր և ա-
սում:

— Ուղում ես դատարաններ քեզ
ինքները ենք գաղտնի: Ահա քեզ
դատաստան... Գանի շունչ կայ, պիտի
ծնծի, իսկ ինչ կը դադարեալ շն-
չեւոյց — ծովը կը անտեղի: Նրան
հազցնում են հին կեղտոտած կա-
միր վերաբերել և ման էին անում
տախտակամանի վրայ ասիւրի:

— Եթե մեծաւորն է, մեր նաւապե-
տն է սա:

Անան, սարսափելի ցրտին, ծովի
վրայ, նա ամառուայ բարակ ջրը
հագին, գողում է, գողողում — բայց
ձար չկայ: Նրա ձեռները, որոնցով
նա լնդի հարուստները պաշտպա-
նելու համար դէմ էր անում, շար-
դառնում էին և աշխատելու տիր-
գունակ դարձած: Այդ «ճուլութիւնը»

Типографія конторы газеты Кавказъ, Гол. пр., д. Читахова